

KTO SÚ *FRONIMOI* V PLATÓNOVOM DIALÓGU *GORGIAS*? (*Gorg.* 489e3-491d3)

ULRICH WOLLNER, Katedra filozofie, Filozofická fakulta UMB, Banská Bystrica, SR

WOLLNER, U.: Who Are the *Phronimoi* in Plato's *Gorgias*? (*Gorg.* 489e3-491d3)
FILOZOFIA 73, 2018, No. 2, pp. 97-107

In 489e3-491d3 of Plato's *Gorgias* one can find various derivatives of the adjective "wise" (*phronimos*) in two Callicles' cardinal triads. In the first triad he adds two comparatives: "better" and "superior". In the second triad he adds "manly" to "superior". These triads represent the necessary characteristics of a true ruler, which enable him to rule appropriately as well as to fulfill the strictly hedonistic claim "to have more". Socrates tries to persuade Callicles that there is no direct proportion between "to be wise" and "having more". Socrates uses various examples to show him that his connecting "wise" with the principle of "having more" could bring about the unacceptable identifying the claim of being "wise" with *techné*.

Keywords: *Phronesis* – *Gorgias* – Socrates – Callicles

Po prvom neúspešnom hľadaní správnych charakteristík,¹ ktoré by mali mať skutoční vládcovia² (488b8-489d8), Sókratés začína ďalšie skúmanie tohto problému tým, že sa chce od Kallikla dozvedieť, kto sú podľa neho tí lepší (τοὺς βελτίους) ľudia (489e3-4). Spoludiskutujúci odpovedá stručne a jednoznačne: „Zajisté ti zdateľjší³ (τοὺς ἀμείνους)“ (489e5). Sókratés tejto odpovedi vyčíta neurčitost', a preto ho navádza otázkou: „Nerěkneš, zdali těmi lepšími a mocnějšími (τοὺς βελτίους καὶ κρείττους) míníš rozumnější (τοὺς φρονιμωτέρους), či některé jiné?“ (489e7-8). Aténsky občan z *dému* Acharnai⁴

¹ Neúspech podľa Sókratovej interpretácie spočíval v tom, že Kalliklés napokon akceptoval jeho námietku, že nemôže stotožňovať pojmy „lepší“ a „silnejší“ (489d3-5). Aj podľa Jyl Gentzlerovej „Kalliklés... si uvedomil, že nehovoril správne, keď stotožnil lepšieho so silnejším, a túto odpoveď zobral späť“ (Gentzler 1995, 35-36).

² Ako je zrejme z riadkov 492b1-4, za vládcov považoval: (1) tých, ktorí majú kráľovský pôvod, a (2) tých, ktorí sú svojou prirodzenosťou schopní získať: (2.1) vodcovské miesto, (2.2) samovládu alebo (2.3) zvrchovanú moc.

³ Všetky preklady z Platónových diel pochádzajú od Františka Novotného, ktoré v reedícii vydáva vydavateľstvo OIKOYMENH. Upravujem Novotného preklad, keď namiesto výrazu „zdatnejší“ prekladám „schopnejší“. K adekvátnosti tohto prekladu pozri (Liddell – Scott 1996, 80).

⁴ V riadku 495d3 je uvedené, že Kalliklés mal pochádzať z tohto *dému*. O tom, či bol Kalliklés historickou postavou, sa vedú dlhoročné diskusie. Niektorí odpovedajú kladne (Dodds 1959, 12-15; Saxonhouse 1983, 141), iní sú presvedčení, že sa za touto postavou ukrýva historický Alkibiadés (Vickers 1994, 85-99). Ďalšia skupina autorov argumentuje, že Kalliklés je zobrazený tak verne, že má sčasti Platónovu prirodzenosť, ktorú zakladateľ Akadémie cielene potlačil až pod vplyvom Sókratovho

s tým jednoznačne súhlasí (489e9). Za dôležité na Sókratovom postupe považujem dve skutočnosti: Po prvé, napriek tomu, že na mieste 488d1-3 Kalliklovi explicitne vyčíta, že nediferencuje medzi komparatívami „mocnejší“ (κρείσσων), „lepší“ (βελτίων) a „silnejší“ (ισχυρός), bez rozpakov robí to isté a používa pojmy „lepší“ a „mocnejší“ ako synonymá. Uvedený prístup by sme však mohli chápať ako ústretovú akceptáciu Kalliklovho stotožňovania komparatívov „lepší“ a „mocnejší“.⁵ Po druhé, za závažnejšiu považujem skutočnosť, že Sókratés úplne ignoruje adjektívum „schopnejší“ (ἀμείνων), ktoré použil Kalliklés.⁶ Namiesto toho, aby svojho dialogického partnera vyzval k tomu, aby vyjasnil, čo pod týmto pojmom rozumie, do diskusie zavádza nový pojem „rozumnejší“ (φρονιμώτεροι), ktorý je komparatívom adjektíva „rozumný“ (φρόνιμος).⁷

Cieľom štúdie bude skúmať, ako možno v pasáži 489e3-491d3 charakterizovať Kalliklovo chápanie toho, kto je rozumný, a akým spôsobom toto chápanie interpretoval Sókratés.⁸ Postupovať budeme tak, že sa najskôr zameriame na postavenie adjektíva „rozumný“ v Kalliklovej kardinálnej deklarácii. V druhej časti sa zameriame na skúmanie Sókratovej hypotézy, pomocou ktorej sa problematizuje Kalliklova požiadavka, aby skutoční vládcovia (lepší, mocnejší a rozumnejší ľudia) mali mať viac než ostatní. V tretej časti sa sústreďíme na väzbu medzi Sókratovými príkladmi a dôsledkami Kalliklovho chápania tých, ktorí sú rozumní. Záverečnú časť nasmerujeme na objasnenie miesta adjektíva „rozumný“ v Kalliklovej reformulovanej charakteristike tých, ktorí majú vládnuť.

1. Kalliklova kardinálna deklarácia. Na úvod nášho skúmania pripomeňme, že Kalliklés v riadku 489e9 vyjadril súhlas s tým, že lepší (βελτίονες) a mocnejší (κρείσσονες) ľudia sú ľudia rozumní (φρόνιμοι). Sókratés následne zameriava svoju pozornosť na

---

učenia; má ísť teda o nejaký Platónov retrospektívny autoportrét (Dodds 1959, 13-14, 387). V miernejšej verzii Platón Kallikla predstavil s takou živosťou, že to prezrádza autorove sympatie k tejto postave (Klosko 1984, 134-135). Pre potreby článku budem Kallikla, rovnako ako Sókrata, chápať ako Platónovu literárnu postavu.

⁵ Kalliklés v riadku 488d4 deklaruje, že pojmy „mocnejší“, „lepší“ a „silnejší“ vyjadrujú to isté. Na mieste 489c1-4 svoj výpočet zužuje len na komparatívy „lepší“ a „mocnejší“, no takisto tvrdí, že nie je medzi nimi rozdiel. Ako uvádza George Klosko (1984, 127), Sókratés svoje útoky zacieliť na tento najmenej jasný aspekt Kalliklovej predstavy. Kalliklés používal viacero pojmov na vyjadrenie kategórie „mocný“, a preto Sókratés požaduje ich vysvetlenie.

⁶ Ako ma upozornil Jaroslav Cepko, termíny ἀμείνων, κρείσσων i βελτίων sú komparatívy od ἀγαθός a dali by sa preložiť ako „lepší“. Z tejto skutočnosti vyplýva nedorozumenie medzi Kalliklom a Sókratom.

⁷ Nesúhlasím teda s názorom Davida Blanka, podľa ktorého je to Kalliklés, kto „... prisudzuje najväčší význam rozumnosti“ (Blank 1991, 31). Ak sa totiž pozrieme nielen na to, kto tento pojem zavádza do diskusie (Sókratés ako prvý použil termín φρονεῖν ešte v rozhovore s Gorgiom, 449e6), ale aj na jeho výskyt a výskyt jeho derivátov v nami skúmanej časti dialógu, tak je zrejmé, že Sókratés ho použil viackrát ako Kalliklés.

⁸ Skúmaniu toho, kto je rozumný, je v dialógu *Gorgias* venovaných niekoľko iných pasáží (449e5-450a2, 486c4-8 a najmä 497e3-499a2), ktorých analýze a interpretácii by bolo potrebné venovať samostatný článok.

kardinálnu deklaráciu spoludiskutujúceho ešte z pasáže 483c9-d2,⁹ ktorá tvorí časť jeho slávneho dlhého monológu (482c4-486d1), a interpretuje ju takto: „Často tedy je podle tvé řeči jeden člověk mající rozum mocnější nežli tisíce nerozumných a ten má vládnouti (φρονῶν μωρίων μὴ φρονούντων κρείττων), oni pak mají být ovládaní, a více má mít (πλέον ἔχειν) vládnoucí před ovládanými; tohle totiž podle mého zdání chceš říci..., jestliže je ten jeden mocnější¹⁰ (κρείττων) než tisíce“ (490a1-5). Mladý začínající aténsky politik¹¹ s uvedenou interpretáciou súhlasí a svoju pozíciu – „aby lepší a rozumnejší (τὸ βελτίω ὄντα καὶ φρονιμώτερον) vládli nad horšími (φωλοτέρων) a měl více (πλέον ἔχειν) než oni“ (490a6-8) – označuje za prirodzene spravodlivú (τὸ δίκαιον ... φύσει). Sókratés však na svojho dialogického partnera apeluje: „Počkej! Copak asi zase teď myslíš?“ (490b1). Vytvára tým dojem, že Kalliklés tvrdí niečo iné, ako tvrdil predtým. Je to skutočne tak?

Ak porovnáme (i) Sókratovu navádzajúcu otázku: „Neřekneš, zdali těmi lepšími a mocnějšími míníš rozumnější, či některé jiné?“ (489e7-8), ktorú Kalliklés bez výhrad akceptoval, s (ii) Kalliklovou výpoveďou: „aby lepší a rozumnejší vládli nad horšími a měl více než oni“ (490a6-8), zistíme, že vo výpovedi (ii) sa nenachádza komparatív „mocnejší“ (κρείσσων). To znamená, že obe uvedené tvrdenia nie sú z hľadiska použitia kardinálnych pojmov identické.

No ak sa pozorne pozrieme na citovanú (i) Sókratovu navádzajúcu otázku (489e7-8) a porovnáme ju s (iii) jeho interpretáciou Kalliklovej myšlienky: „Často tedy je podle tvé řeči jeden člověk mající rozum mocnější nežli tisíce nerozumných a ten má vládnouti, oni pak mají být ovládaní, a více má mít vládnoucí před ovládanými; tohle totiž podle mého zdání chceš říci..., jestliže je ten jeden mocnější než tisíce“ (490a1-5), zistíme, že v interpretácii (iii) zas absentuje komparatív „lepší“ (βελτίων). Z toho vyplýva, že ani Sókratove tvrdenia nie sú z hľadiska použitia kardinálnych pojmov identické. To znamená, že svojmu dialogickému partnerovi vyčíta nedôslednosť, ktorej sa dopúšťa aj on sám.

Ak však nebudeme striktné trvať na použití všetkých identických pojmov v (i) Kalliklom akceptovanej Sókratovej interpretácii (490a1-5) a následnej (ii) Kalliklovej sumarizácii (490a6-8), tak možno konštatovať, že podstata oboch výpovedí je totožná – niektorí ľudia sú lepší, mocnejší a rozumnejší než mnoho horších, slabých a nerozumných a keďže je to „prirodzene spravodlivé“, je prirodzené, aby vládli a mali viac ako tí, ktorým vládnu.¹² Možno teda konštatovať, že kardinálna triáda adjektív, ktoré charakterizujú skutočných vládcov, je: „lepší“ – „mocnejší“ – „rozumnejší“. Pritom treba zdôrazniť, že

---

⁹ Pripomeňme si ju: „Proto tedy toto je zakonem nazýváno nespravedlivým a ošklivým, snaha míti více než množství, a jmenují to činěním bezpráví; ale podle mého mínění sama příroda ukazuje, že je spravedlivo, aby lepší měl více než horší a mocnější než méně mocný.“

¹⁰ Toto chápanie mocnejšieho (κρείσσων) prekračuje jeho úzke chápanie v zmysle fyzickej sily. Širšie chápanie znamená, že mocnejší je ten, kto vládne a vydáva zákony. Por. (Xenofón, *Mem.* I,2,44 a 47; II,1,12).

¹¹ Čo dokazujú riadky 515a1-2.

¹² V tejto súvislosti treba uviesť, že Kalliklés nehovorí o tom, aký je reálny stav v aténskej *polis*, ale o tom, čo by malo byť, čo by bolo najlepším riešením pre obec.

Kalliklés prevzal od Sókrata ideu, že takýchto lepších a mocnejších ľudí možno charakterizovať aj ako rozumných (φρόνιμοι).

2. Sókratova hypotéza. Sókratés ako pozorný žiak¹³ vytvára pre vyjasnenie návrhu svojho „učiteľa“ na pochopenie významu rozumného človeka pre najlepšie spravovanie *polis* takúto hypotézu: „Dejme tomu, že je nás mnoho pohromadě na jednom mieste, práve tak jako nyní,¹⁴ a máme spoločne mnoho jidel i nápojů, a jsme všelijací, jedni silní, druzí slabí, a jeden z nás, který je lékař (ιατρὸς ὢν), je v těchto věcech rozumnější (ἢ φρονιμώτερος)... zdalipak jistě nebude tento muž, protože je rozumnější (φρονιμώτερος) než my, lepší a mocnější (βελτίων καὶ κρείττων), co se týče těch věcí?“ (490b1-7). Kalliklés s tým vyjadruje súhlas. Táto hypotéza, v ktorej je obsiahnutá kardinálna triáda („lepší“ – „mocnejší“ – „rozumnejší“), má dva ciele: po prvé, vyjadriť súhlas s myšlienkou, že rozhodovacie právomoci (vládnuť) má mať ten, kto je odborníkom v danej oblasti.¹⁵ Z tohto dôvodu Sókratés na príklade lekára naznačuje, že tí, ktorí sú rozumnejší v nejakej znalosti (lekár v medicíne), môžu v danej oblasti (zdravia) prijímať dôležité rozhodnutia. Analogicky tí, ktorí sú odborníkmi v politike, sú v nej lepší – mocnejší – rozumnejší ako iní, majú zastávať vládarske pozície, a to z toho dôvodu, že o nej majú znalosti (preto sú skutočnými vládcami).¹⁶ Po druhé, hypotéza má vyjasniť dodatok v Kalliklovej kardinálnej deklarácii – aby vládnuci mal viac (πλέον ἔχειν) ako ovládani (490a6-8). Sókratés teda nasledujúce otázky smeruje k objasneniu problému: prečo by títo lepší, mocnejší a rozumnejší ľudia mali mať viac? Ako by túto požiadavku Kalliklés zdôvodnil? Aký je teda vzťah medzi tým byť rozumný a požiadavkou „mať viac“?

Sókratés ponúka tri možnosti pochopenia relácie medzi adjektívom „rozumný“ a princípom „mať viac“, ktorý aplikuje na príklad „mať viac jedla“: (1) rozumný má mať z týchto jedál viac, pretože je lepší; (2) rozumný má všetko jedlo rozdeľovať, v spotrebovaní pre svoje vlastné telesné potreby nemá mať viac, ale má mať primerane (oproti jedným viac a oproti druhým menej);¹⁷ (3) rozumný má mať zo všetkých najmenej jedla (490c1-7). Kalliklés na túto interpretáciu reaguje podráždene. Spoludiskutujúci

---

¹³ Por. (489d7-8).

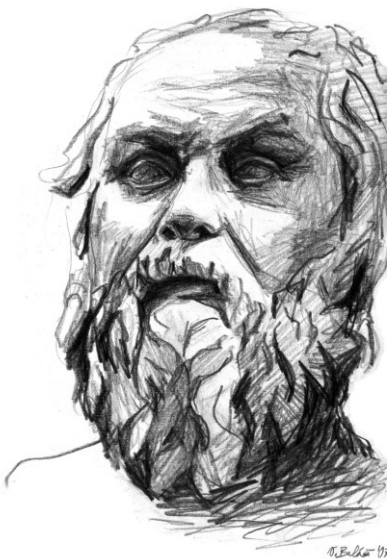
¹⁴ Na diskusii sú prítomní nielen uvedení protagonisti, ale aj ďalší dialogickí partneri (Gorgias, Pólos, Chairefón) a značná časť poslucháčov, mladých aténskych aristokratov, ktorí sa zúčastnili Gorgiovej prednášky.

¹⁵ Analogicky sa vyjadril Xenofón: „... poukazoval [Sókratés] na to, že při plavbě je na lodi velitelem ten, který tomu rozumí, a majitel lodi a všichni ostatní na lodi že ho poslouchají... a vůbec všichni, kteří mají něco, co vyžaduje speciální znalosti, starají se o to sami, když si myslí, že tomu rozumějí, a když ne, poslouchají ty, kteří se v tom vyznají, nejen když jsou přítomni, ale posílají si pro ně, když nejsou přítomni, aby pod jejich vedením konali, co je třeba“ (*Mem.* III,9,11).

¹⁶ V diferencii k aténskym občanom, ktorí nie sú odborníkmi v politike.

¹⁷ Rachana Kamtekar (2006, 225) Sókratovu pozíciu interpretuje takto: kto je rozumný, je lepší, múdrejší človek (svoju rozumnosť používa správne), to však nie je dôvod privlastňovať si viac pre seba (οὐ πλέονεκτητέον, 490c4).

podľa neho vôbec nepochopil jeho intenciu, naopak, hovorí o hlúpostiach (490c8-d1).¹⁸ Sókratés sa však sformulovaním troch alternatívnych možností uchopenia vzťahu medzi požiadavkou byť rozumný a princípom „mať viac“ snaží Kalliklovi ukázať, že medzi uvedenou požiadavkou a zásadou „mať viac“ neplatí priama úmera – čím som rozumnejší, tým mám nárok na viac. Lekár, ktorý má znalosti o konkrétnom tele, má najlepšiu kompetenciu pridelovať jedlo a nápoje tak, aby nepoškodil telesné orgány konkrétneho človeka. Jeho úlohou je jedlo a pitie distribuovať v súlade s tým, čo telesné orgány potrebujú pre dobrý zdravotný stav. Zásadu byť rozumný však musí aplikovať aj na vlastné telo.¹⁹

Socrates

3. Sókratove príklady. Sókratés sa z dôvodu Kalliklovho ostrého nesúhlasu s jeho interpretáciou vracia k podstate svojej navádzajúcej otázky z miesta 489e7-8 a opäť sa pýta: „Nenazývaš snad lepším rozumnejšieho (φρονιμώτερον βελτίω)?“ (490d2-3). Pritom požaduje odpoveď jednoduchým súhlasom alebo nesúhlasom.²⁰ Kalliklés súhlasí. Sókratés pokračuje a dialogického partnera sa pýta, či je stále zástancom názoru, že lepší človek má mať viac (490d5). Mladý aténsky politik znovu potvrdzuje svoju odpoveď, ale s dodatkom: „... ne [viac] jidel, ani nápojů“ (490d6).²¹ Opätovne sa potvrdzuje, že Sókratés a Kalliklés majú rovnaký názor na to, že najrozumnejší človek je zároveň najlepší (τὸν φρονιμώτερον βελτίω), ale diametrálne odlišný postoj k problému spájania tohto názoru s princípom „mať viac“. Dôsledkom toho je, že význam slovného spojenia „najrozumnejší človek je zároveň najlepší“ nechápu rovnakým spôsobom. Všimnime si aj tú skutočnosť, že Sókratés opakovane nepoužíva všetky kľúčové pojmy, ktoré sú obsiahnuté vo vymedzení z miesta

kovane nepoužíva všetky kľúčové pojmy, ktoré sú obsiahnuté vo vymedzení z miesta

¹⁸ Už na mieste 482e2-5 Kalliklés Sókrata obviňoval z toho, že „... zavádzaš do takovýchto nechutných a k davu mluvených (φορτικὰ καὶ δημηγορικὰ) zásad...“ Kalliklés vybuchuje aj na mieste 489b7: „Tenhle muž neprestane žvanit (φλυαρῶν).“

¹⁹ R. Kamtekar explikuje: vládcova múdrosť v prípade nejakého F ho oprávňuje mať viac tohto F, ale musí to byť preto, aby to uľahčilo vlastné použitie tohto F. To v aplikácii na príklad lekára znamená, že lekár by mal distribuovať jedlo a pitie všetkým vrátane samého seba na základe sily alebo slabosti (Kamtekar 2006, 225).

²⁰ Podľa J. Gentzlerovej (1995, 34) táto požiadavka nie je nevhodná, v určitých kontextoch môže zabrániť tomu, aby sa partner mohol vyhnúť položenej otázke.

²¹ J. Gentzler (1995, 34) upozorňuje, že Kalliklés sa nachádza v trápnej situácii, pretože kladná odpoveď by sa mohla chápať ako podpora Sókratovho výkladu. Preto musel spresniť, že nehovorí o väčšom množstve jedla ani pitia. V tomto momente je podľa tejto autorky jasné, že Kalliklés skúmanú tézu nechápe v zmysle: čím viac je niekto lepší o X, tým viac by mal dostať tohto X.

489e7-8, tentoraz absentuje pojem „mocnejší“ (κρείσσων), čo Kalliklés znova nezaregistruje. Navyše, hoci je názor mladého aténskeho politika implicitne zrejmý, Sókratés bez toho, aby od spoludiskutujúceho získal súhlas, abstrahuje od možnosti pochopenia vzťahu medzi požiadavkou byť rozumný a princípom „mať viac“ uvádzaných v bodoch (2) a (3).

Z dôvodu rôzneho chápania zásady „najrozumnejší človek je zároveň najlepší“ sa Sókratés koncentruje na formulovanie ďalších príkladov (mať viac šiat, obuvi, zrna, 490d7-e8), ktoré rozvíjajú možnosť (1) pre pochopenie vzťahu medzi adjektívom „rozumný“ a princípom „mať viac“. Týmito príkladmi poukazuje na to, že Kalliklova myšlienka sa dá interpretovať tak, že osoba, ktorá je rozumná s ohľadom na konkrétny druh vecí vyplývajúcich z jej rozumnosti, by mala disponovať väčším množstvom týchto vecí.²² To by znamenalo, že jediným produktom, ktorý by vyplýval z vlastnosti byť rozumný, by bol nárok na produkty, ktoré vznikajú pomocou konkrétnej rozumnosti. Inak povedané, podľa Sókratovej interpretácie možno Kalliklovu požiadavku chápať ako analógiu medzi rozumnosťou a *techné*. V reakcii na reťazec príkladov (mať viac šiat, obuvi, zrna)²³ Kalliklés po uvedení každého jedného z nich reaguje podráždene,²⁴ a to z toho dôvodu, že Sókratés svojimi príkladmi degradoval jeho chápanie zásady „mať viac“, a tým aj zásady byť rozumný. Prečo Sókratés postupoval týmto pre spoludiskutujúceho iritujúcim spôsobom? Jednak tým reagoval na Kalliklovu neochotu charakterizovať princíp „mať viac“ a jednak sa ho pomocou reťazca banálnych príkladov snažil upozorniť na skutočnosť, že si neuvedomuje dôsledky svojho zámerne nevysloveného názoru.²⁵ Eric Buzzetti zdôrazňuje, že tieto vtípné príklady zvyšujú vážnosť otázky, či je zásada „mať viac“ dobrá alebo prínosná, či spĺňa požiadavku, aby robila ľudské bytosti lepšími. Snaha „mať viac“ je charakteristická pre nespravodlivých mužov, v najznámejších prípadoch tyranov – tyran môže tvrdiť, že má právo „mať viac“ než všetci ostatní. To znamená, že Kalliklova fascinácia odráža široko rozšírený názor, že tyrania je dobrá (Buzzetti 2005, 37).²⁶

---

²² Platónov Sókratés podobne postupuje aj v *Lach.* 192e.

²³ Jyl Gentzler (1995, 34-35) uvádza, že Sókratés by tým ukázal, že takýto pohľad by viedol až k absurdným dôsledkom. Podľa tejto interpretátorky však Sókratés použil bežnú a oprávnenú techniku pre objasnenie partnerovej pozície. John Beversluis (2000, 346) si myslí, že Sókratove analógie sú zlo-myseľné. Naopak, Buzzetti (2005, 37) tieto príklady označil za vtípné.

²⁴ Pozri (490d10), (490e4) – na tomto mieste Kalliklés opakuje, že jeho dialogický partner hovorí samé hlúposti. Aj neskôr (497b6-7) sa Gorgiovi sťažuje, že Sókratés sa pýta na malicherné a banálne veci (σικερά και ολίγου άξια ανέρωτα) a tie si berie za predmet dokazovania.

²⁵ J. Gentzler (1995, 35) uvádza, že ak sa tým Sókratés snažil zosmiešňovať Kalliklov názor, tak sa odchýlil od svojho preferovaného spôsobu vedenia dialógu a prijal techniky, ktoré používajú rétori. Ak bolo Sókratovým cieľom provokovať Kallikla k tomu, aby svoj názor vyslovil opatrnejšie, dalo by sa očakávať, že jeho reakcia bude iná, keď napokon dá Kalliklovi možnosť tak urobiť.

²⁶ Kalliklés sa odvolal na konanie perzských kráľov Xerxa a jeho otca Dareia, ktorí uskutočnili impériálne invázie. Ich konanie označil ako spravodlivosť podľa „prírodného zákona“ (νόμος... τής φύσεως) (483d6-e4). V poradí druhý Sókratov spoludiskutujúci (Pólos) sa takisto obdivne vyjadroval k perzskému kráľovi (470e4-5) a k inému tyranovi – Archelaovi, vládcovi Macedónska (470d5-6). Archelaos mu poslúžil ako vzor človeka, ktorý je šťastný napriek tomu, že sa dopustil bezprávia. Podľa môjho názoru napísal

Napriek snahe dialogického partnera Kalliklés svoje stanovisko ani neobjasňuje, ani neprehodnocuje a nakoniec obviňuje Sókrata z toho, že stále hovorí to isté (490e9)²⁷ a že je posadnutý obuvníkmi, tkáčmi, kuchármi a lekármi,²⁸ akoby oni boli predmetom ich diskusie (491a1-3).

4. Kalliklova modifikovaná triáda. Sókratés v reakcii na tieto obvinenia apeluje na Kallikla: „Nuže neřekneš, čeho se musí týkat ta větší míra (πλέον ἔχων) člověka mocnějšího a rozumnějšího (ὁ κρείττων τε καὶ φρονιμώτερος), aby jí vynikal spravedlivě (δικαίως πλεονεκτεῖ)?“²⁹ (491a4-6). Touto otázkou nadväzuje na svoju navádzajúcu otázku z riadkov 489e7-8. V tejto novosformulovanej otázke však opäť absentuje adjektívum „lepší“ (βελτίων), ktoré bolo dôležitou súčasťou pôvodnej otázky. Okrem toho Sókratés zavádza nový pojem „vynikať“, „mať najviac“, „mať väčší podiel“ (πλεονεκτέω),³⁰ ktorý stavia do opozície proti Kalliklovej požiadavke „mať viac“ (πλέον ἔχων). Postupuje pritom tak, že tento pojem viaže s pojmom „spravodlivosť“ (δικαιοσύνη), a tým mu dáva pozitívnu konotáciu. Zároveň sa tým spoludiskutujúcemu snaží naznačiť, že ak by sa mal skutočný vládca snažiť „mať najviac“ („mať väčší podiel“) či „mať viac“, tak by to malo byť v zhode so spravodlivosťou.

Kalliklés na výzvu dialogického partnera k odpovedi reaguje slovami: „... těmi mocnějšími (τοὺς κρείττους) nemyslím ševce ani kuchaře, nýbrž ty, kdo jsou rozumní ve věcech obce (εἰς τὰ τῆς πόλεως πράγματα φρόνιμοι), jakým způsobem by byla dobře spravována, a netoliko rozumní (μὴ μόνον φρόνιμοι), nýbrž i zmužilí (ἀνδρεῖοι), schopní prováděti, cokoli by si usmysleli (ἱκανοὶ ὄντες ἅ ἃν νοήσωσιν ἐπιτελεῖν),³¹ a kteří neochabují pro malátnost své duše (μαλακίαν τῆς ψυχῆς)“ (491a7-b4).³² Z Kalliklovoho vymedzenia je zrejmé, že nasleduje Sókratovo použitie kardinálnych pojmov, a to vrátane

---

proti nebezpečnej tendencii obdivovať tyranov a ich štýl života Xenofón dialóg *Hieron*.

²⁷ Por. *Symp.* 221e6-7, Xenofón *Mem.* IV,4,6.

²⁸ Podľa Arlene W. Saxonhouse Sókratés „... v tomto rozhovore s Kalliklom bráni demokraciu“ (Saxonhouse 2009, 362). S týmto názorom nesúhlasím, pretože podľa mňa neplatí analógia: používanie príkladov s odborníkmi v konkrétnych *technai* = obrana demokracie. V článku (Wollner 2010, 117-141) dokazujem, že v *Gorgiovi* Platón vyjadruje nielen ostrú kritiku aténskych politikov, ale aj samotných základov demokratickej formy vlády.

²⁹ Alternatívny preklad by mohol mať aj takúto podobu: „Nepovieš mi teda, v čom (ohľadom akých vecí) mocnejší a rozumnejší človek, ktorý má väčší podiel, má tento väčší podiel spravodlivo (podľa spravodlivosti)?“

³⁰ Prvý a zároveň jediný raz ho síce použil Kalliklés (483c3-4), no dôležité postavenie mu dal až Sókratés, keď formuloval svoje príklady (490d5, 490e7).

³¹ A. W. Saxonhouse upozorňuje na skutočnosť, že nápadne podobný jazyk je použitý v reči Korint'ánov u Thúkydida (*Historiae*, 1. 70. 2) (Saxonhouse 1983, 155, pozn. 39; Saxonhouse 2009, 362, pozn. 19).

³² Podľa Johna R. Wallacha Kalliklova odpoveď pripomína Gorgiovo chápanie rétoriky ako nadradenej *techné*, ktorá by bola schopná vyrovať sa s akoukoľvek politickou otázkou. Tí, ktorí túto *techné* vykonávajú, nie sú typickí odborníci ako obuvníci či kuchári, ale sú rozumní (*phronimoi*) v záležitostiach *polis* a poznajú najlepšie postupy na jej správu (Wallach 2001, 202).

vynechania pojmu „lepší“ (βελτίων). No na rozdiel od spoludiskutujúceho zavádza adjektívum „zmužilý“ (ἀνδρεῖος). To znamená, že vytvára modifikovanú triádu – „mocnejší“, „rozumní“, „zmužili“. Možno konštatovať, že toto revidované chápanie lepšie vyjadruje to, čo sa Kalliklovi dlho nedarilo sformulovať. Pôvodnú triádu (lepší – mocnejší – rozumnejší) totiž nesformuloval on, ale bola Sókratovým produktom.

V tejto súvislosti sa treba pýtať: Prečo Kalliklés do svojej novej triády zaradil adjektívum „zmužilý“ (ἀνδρεῖος)? Aby sme na to mohli odpovedať, musíme prekročiť skúmaný výsek dialógu *Gorgias*. Na mieste 491e8-492a3 dáva Kalliklés jasnú odpoveď: „... kto chce správne žiť (ὀρθῶς βιωσόμενον), musí ponechať svým žiadosť (τὰς μὲν ἐπιθυμίας τὰς ἑαυτοῦ) čo najväčšiu vzrúst (ὡς μεγίστας εἶναι) a nesmie je krotiť (μὴ κολάζειν); a keď sú čo najväčšie (ὡς μεγίστας), musí byť schopný jim sloužiť (ὕπηρετεῖν) svojej statečnosťou (ἀνδρείαν) a múdrosťou (φρόνησιν)³³ a splňovať, čehokoli by sa mu kedy zachtelo (ἐπιθυμία).“ Kalliklés teda formuluje predstavu správneho života (ὀρθῶς βιωσόμενον),³⁴ ktorá je určená len vládcom (ἄρχοντας). Jeho predstava je založená na predpoklade, že ak chcú vládca dosiahnuť správny život, nielenže nesmú krotiť (κολάζω), obmedzovať svoje túžby (ἐπιθυμία), ale naopak, musia ich podnecovať k čo najväčšiemu rastu (ὡς μεγίστας εἶναι).³⁵

Akú funkciu má teda plniť Kalliklova rozumnosť (φρόνησις)? Jedna z možných interpretácií by sa dala formulovať takto: rozumnosťou disponuje taký vládca, ktorý dáva svojim túžbam voľný priebeh a má odvahu (mužnosť) uspokojiť ich. Z toho by jednoznačne vyplývalo, že rozumnosť plní hedonistickú funkciu. Inú interpretáciu ponúkol Terence Irwin, podľa ktorého aspirácie Kalliklovho lepšieho muža nezostanú na úrovni toho, čo je preňho v súčasnej dobe ľahké ani ľahko dostupné, bude chcieť viac, ako má, a bude chcieť také cnosti, ktoré mu umožnia realizovať jeho túžby v praktických cieľoch tak, aby tieto ciele uskutočnil. To je dôvod, prečo zdôrazňuje hodnoty rozumnosti a zmužlosti (Irwin 1995, 103). Eric C. Sanday zas píše: „Kalliklés prijíma rozumnosť ako znak nadržanosti, pretože rozumnosť vysvetľuje vzťahy dominancie a podriadenosti“ (Sanday 2012, 204). Vyjadrené inak, je to rozumnosť, chápaná ako bezprostredná účinná znalosť, ktorá robí človeka, ktorý ju vlastní, skutočným vládcom. *Fronésis* sa tu teda chápe ako istá podoba „vypočítavej rozumnosti“, „dôvtipu“ či rozumnosti, ktorá sa

---

³³ Platónov Kalliklés na tomto mieste vytvoril z adjektiva φρόνιμος jeho substantivizovanú podobu – φρόνησις, ktorú nenájde v celom zvyšnom texte *Gorgia*. Funkcii φρόνησις v tejto časti dialógu som sa venoval v článku (Wollner 2016, 377).

³⁴ Tým reaguje na Sókratovu otázku, ktorá bola sformulovaná ešte v rozhovore s Pólom: Kto je šťastný, a kto nie je? (472c9-d1). Ide teda o problematiku spadajúcu pod otázku – Ako správne žiť (πὼς βιωτέον)? Sókratés túto otázku, vyjadrenú v rôznych obmenách, kladie na dvoch miestach (487e9-488a2; 492d3-5) aj Kalliklovi. O dôležitosti uvedenej otázky v dialógu *Gorgias*, a najmä o jej recepcii v etike B. Williama písala na stránkach časopisu *Filozofia* Z. Palovičová (2005).

³⁵ Otázke, či je možné túto Kalliklovu pozíciu charakterizovať ako hedonizmus, sa medzi interpretátormi venovalo pomerne veľa priestoru. Kladne na ňu odpovedali viacerí autori (Irwin 1995, 105-106; Foucault 2003, 78; Parry 2015). Diametrálne odlišný názor prezentoval Kristian Urstad (2011, 1-15), podľa ktorého Kalliklove myšlienky nie sú hedonistické.

realizuje v konaní, no nemá podobu niečoho hotového. Okrem toho je potrebné poukázať na skutočnosť (vyplývajúcu z riadka 491b1), že rozumný vladár nesmeruje všetku svoju pozornosť len na uspokojovanie hedonistických túžob, ale aj na politické záležitosti obce (πόλεως πράγματα). Skutočný vladár musí vedieť vládnuť, to znamená, že musí disponovať rozumnosťou (a zmužilosťou).³⁶

Vráťme sa ku skúmanej časti dialógu. Ako reakciu na zavedenie adjektíva „zmužilý“ (ἀνδρείος) Sókratés Kalliklovi vyčíta: „... nikdy nemluviš totéž o týchž veciach, nýbrž jednou jsi ve svém výměru za lepší a mocnejší (τοὺς βελτίους τε καὶ κρείττους) pokládal silnejší, potom zase rozumnější (τοὺς φρονιμωτέρους), a nyní zase přicházíš s něčím jiným: mocnejší a lepší (οἱ κρείττους καὶ οἱ βελτίους) jsou od tebe nazýváni jakýmiisi zmužilejšími (ἀνδρειότεροι)“ (491b5-c5). Podľa Johna Beversluisa je táto výčitka jednou z tých Sókratových poloprávd, ktorá podčiarkuje skutočnosť, že Kalliklés skutočne definoval kľúčové pojmy mnohými spôsobmi, ale zakrýva skutočnosť, že ich produkoval len ako odpovede na Sókratove otázky (Beversluis 2000, 347). Podľa môjho názoru Sókratés v tomto momente završuje svoju *elenktickú* stratégiu, ktorú naznačil už v riadku 490b1, keď sa snažil vytvoriť dojem, že mladý aténsky politik tvrdí niečo iné, ako tvrdil predtým. Teraz explicitne a veľmi ostrým spôsobom Kallikla obviňuje z toho, že nikdy nehovorí to isté, teda že je sám so sebou v nesúlade.³⁷

Kalliklés na túto ostrú kritiku reaguje: „Vždyť jsem řekl,³⁸ že to jsou lidé rozumní (τοὺς φρονίμους) ve věcech obce (τῆς πόλεως πράγματα) a stateční (ἀνδρείους). Těm totiž náleží vládnout obcím a spravedlnost (τὸ δίκαιον) záleží v tom, aby ti měli více (πλέον ἔχειν) proti ostatním, vládnoucí proti ovládaným“ (491c6-d3). Beversluis konštatuje, že táto odpoveď je totožná s tou, ktorú sformuloval na mieste 491a7-b4. To teda diskredituje Sókratovo obvinenie, že Kalliklés nikdy nehovorí to isté (Beversluis 2000, 347). Som presvedčený, že Beversluisov názor treba korigovať, a to z toho dôvodu, že obe skúmané Kalliklove výpovede nemožno z hľadiska použitia kardinálnych pojmov považovať za identické. Jeho vyššie citovaná druhá odpoveď (491c6-d3) totiž obsahuje len pojmy „rozumní“ (φρόνιμοι) a „zmužilí“ (ἀνδρείοι), absentuje teda tretie adjektívum Kalliklovej novej triády – „mocnejší“ (κρείσσονες).

Záver. Cieľom článku bolo poukázať na to, že v rámci Kalliklovej kardinálnej deklarácie – „niektorí ľudia sú lepší, mocnejší a rozumnejší než mnoho horších, slabých

³⁶ E. C. Sanday uvádza, že v politickej akcii rozumnosť nie je dostačujúca, musí ju dopĺňať zmužilosť, ak politická akcia zmení kontext, v ktorom sa uskutočňovala. Zmužilosť je teda nevyhnutná pre realizáciu politickej iniciatívy až do konca (Sanday 2012, 205).

³⁷ Cieľom snaženia Platónovho Sókrata je dospieť k *homologia* so sebou samým. Vyjadril to explicitne: „... by bylo lépe..., aby celý svět se mnou nesouhlasil a mluvil opačné věci, nežli abych já sám jediný byl se sebou v nesouladu (ἄσύμφωνον) a sobě odporoval“ (482b7-c3).

³⁸ E. C. Sanday pripomína, že tento príklad nie je jediný, v ktorom Kalliklés odmieta uznať, že jeho pozícia sa zmenila, hoci sa tak stalo. Tento interpretátor dodáva – ak existuje jedna vec, ktorá charakterizuje spôsob, akým sa Kalliklés zúčastňoval dialógu, potom je to práve to, že odmieta uznať zmenu svojho postoja (Sanday 2012, 206).

a nerozumných a z tohto dôvodu je ‚prirodzene spravodlivé‘, aby vládli a mali viac ako tí, ktorým vládnu“ – tvorí pojem „rozumnejší“ spolu s pojmi „lepší“ a „mocnejší“ kľúčovú triádu. Táto triáda je nevyhnutnou podmienkou, ktorou musí disponovať každý skutočný vládca. Následne sme upozornili, že Sókratés sa pomocou svojej hypotézy snažil spoludiskutujúcemu ukázať, že medzi adjektívom „rozumný“ a zásadou „mať viac“, ktorú Kalliklés prisudzoval skutočným vládcam, neplatí priama úmera – čím som rozumnejší, tým mám nárok na viac. Dokazovali sme aj to, že Sókratés pomocou reťazca príkladov Kalliklovi naznačoval, že jeho spájanie požiadavky byť rozumný so zásadou „mať viac“ by mohlo viesť k neprijateľnému stotožneniu rozumnosti s *techné*. Na záver sme sa venovali modifikovanej Kalliklovej deklarácii – „lepší ľudia sú tí, ktorí sú rozumní v záležitostiach spravovania obce; a to nielen rozumní, ale aj zmužilí, teda schopní dosiahnuť to, čo chcú“ – a upozornili sme na skutočnosť, že Kalliklés modifikuje svoju kardinálnu triádu do podoby „mocnejší“, „rozumní“ a „zmužilí“. Pomocou tejto triády má jeho skutočný vládca naplňať svoje poslanie – vládnuť v *polis* a zároveň realizovať úzko (hedonisticky) chápanú požiadavku „mať viac“.³⁹

Literatúra

- BEVERSLUIS, J. (2000): *Cross-Examining Socrates: A Defense of the Interlocutors in Plato's Early Dialogues*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BLANK, D. (1991): The Fate of the Ignorant in Plato's *Gorgias*. *Hermes: Zeitschrift für klassische Philologie*, 119 (1), 22-36.
- BUZZETTI, E. (2005): The Injustice of Callicles and the Limits of Socrates's Ability to Educate a Young Politician. *Ancient Philosophy*, 25 (1), 25-63.
- DODDS, E. R. (1959): *Gorgias. A Revised Text with Introduction and Commentary*. Oxford: Clarendon Press.
- FOUCAULT, M. (2003): *Dějiny sexuality II. Užívání slasti*. Přeložili K. Thein, N. Darnadyová a J. Fulka. Praha: Herrmann & synové.
- GENTZLER, J. (1995): The Sophistic Cross-Examination of Callicles in the *Gorgias*. *Ancient Philosophy*, 15 (1), 17-43.
- IRWIN, T. (1995): *Plato's Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- KAMTEKAR, R. (2006): The Politics of Plato's Socrates. In: Ahbel-Rappe, S. – Kamtekar, R. (eds.): *A Companion to Socrates*. Oxford: Basil Blackwell, 214-227.
- KLOSKO, G. (1984): The Refutation of Callicles in Plato's *Gorgias*. *Greece & Rome*, 31 (2), 126-139.
- LIDDELL, H. G. – SCOTT, R. (1996): *A Greek-English Lexicon*. 9 edition, Oxford: Clarendon Press.
- PALOVIČOVÁ, Z. (2005): Sokratovská otázka *Ako mám žiť?* a súčasná morálna teória. *Filozofia*, 60 (6), 383-398.
- PARRY, R. D. (2015): Psychological Dimensions of Elenchus in the *Gorgias*. *Archai: Revista de estudos sobre as origens do pensamento ocidental*, 8 (14), 65-76.
- PLATÓN (2000): *Gorgias*. Přeložil F. Novotný. Praha: OIKOYMENH.
- PLATÓN (1995): Lachés. In: Platón: *Charmidés, Lachés, Lysis, Theagés*. Přeložil F. Novotný. Praha: OIKOYMENH, 51-81. (skratka *Lach.*)

---

³⁹ Za cenné pripomienky k predchádzajúcim verziám článku ďakujem Jaroslavovi Cepkovi, Vladislavovi Suvákovi, Matúšovi Porubjakovi a Andrejovi Kalašovi.

- PLATÓN (2005): *Symposion*. Přeložil F. Novotný. Praha: OIKOYMENH. (skratka *Symp.*)
- SANDAY, E. C. (2012): Challenging the Established Order: Socrates' Perversion of Callicles' Position in Plato's *Gorgias*. *Epoché: A Journal for the History of Philosophy*, 16 (2), 197-216.
- SAXONHOUSE, A. W. (1983): An Unspoken Theme in Plato's *Gorgias*: War. *Interpretation: A Journal of Political Philosophy*, 11 (2), 139-169.
- SAXONHOUSE, A. W. (2009): Freedom, Tyranny, and the Political Man: Plato's *Republic* and *Gorgias*, a Study in Contrasts. In: Balot, R. K. (ed.): *A Companion to Greek and Roman Political Thought*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 353-366.
- URSTAD, K. (2011): The question of temperance and hedonism in Callicles. *Leeds International Classical Studies*, 10 (2), 1-15.
- VICKERS, M. (1994): Alcibiades and Critias in the *Gorgias*: Plato's "fine satire". *Dialogues d'histoire ancienne*, 20 (2), 85-112.
- WALLACH, J. R. (2001): *The Platonic Political Art: A Study of Critical Reason and Democracy*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- WOLLNER, U. (2010): Platónov Sokrates o demokracii v dialógu *Gorgias*. In: Buraj, I. a kol.: *Antická demokracia a sloboda a súčasnosť*. Bratislava: UK, 117-141.
- WOLLNER, U. (2016): Opozícia *sófrōsyné* – *frōnēsis* u Platónovho Kallikla. *Filozofia*, 71 (5), 369-378.
- XENOFÓN (1972): *Vzpomínky na Sókrata*. Přeložil V. Bahník, Praha: Svoboda. (skratka *Mem.*)

Príspevok vznikol ako súčasť grantového projektu VEGA č. 1/0416/15 *Vznik, formovanie a premeny významu pojmu frōnēsis v antickej filozofii*.

Ulrich Wollner
Katedra filozofie FF UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: ulrich.wollner@umb.sk